

ŽIVLJENJE V 19. STOLETJU

Urbanizacija je zajela večino evropskih mest

New York konec 19. stoletja

▲ Razmislí, čemu so bile namenjene žice, ki so prepredale ulico.

Z industrializacijo je naraščalo tudi število mestnega prebivalstva. Med letoma 1800 in 1900 se je število Evropejcev več kot podvojilo in je leta 1900 že preseglo 400 milijonov. Glavni vzrok za tako pospešeno naraščanje so bile številne novosti, ki so ljudem olajšale življenje ter krepile njihovo zdravje. Močno je narasla tudi proizvodnja hrane. Število prebivalstva je v mestih naraščalo precej hitreje kot na podeželju. Mesta so namreč, zaradi razvijajoče se industrije, ki je odpirala možnosti za zaslužek, postala območja priseljevanja s podeželja. Mesta so se zato pospešeno širila, nastajala so nova, nekatera podeželska naselja pa so se preoblikovala v mestna. Širjenje mest, mestne infrastrukture, naraščanje prebivalstva in širjenje mestnega načina življenja imenujemo **urbanizacija**. Konec 19. stoletja je imelo sedem evropskih mest več kot milijon prebivalcev. Med njimi je bil največji London, ki je z okolico presegal šest milijonov ljudi. Mesta so se zelo hitro spreminjala, saj so jih oblasti prilagajale potrebam in novostim. Ko so središča postala premajhna, so jih velikokrat porušili in zgradili nove zgradbe. Poslovnih objektov, hotelov in novih cest je bilo čedalje več. Industrija se je razvijala na obrobjih, kjer so živeli revnejši sloji, zlasti delavci. Središča so bila rezervirana za življenje bogatejših. Za njihove potrebe so gradili restavracije, gledališča, kavarne, kolesarske in sprehajalne steze, parke ... Mesta so ponoči razsvetljevale plinske svetilke. Na cestah je bilo mogoče srečati

London v 19. stoletju, promet po Temzi

številne kočije, kolesarje in cestne železnice na konjsko vprego. V drugi polovici stoletja so največja mesta začela dobivati podzemne železnice, London že leta 1863. Žal pa mesta niso bila samo polna blišča. Delavci, številni priseljenci s podeželja in drugi siromašni prebivalci na obrobju so živeli v skromnih, velikokrat barakarskih naseljih, ki niso bila niti primerljiva z imenitnimi hišami bankirjev, tovarnarjev, zdravnikov in odvetnikov v mestnih središčih. Delavska naselja so bila zgrajena na hitro in iz cenenih materialov. Prostori so bili tesni, vlažni in nemalokrat polni zajedavcev. Kanalizacija je bila neurejena.

Otroško delo je predstavljalo višek izkoriščanja delovne sile

Delavci so bili v boju za vsakdanji kruh pripravljene delati v nemogočih pogojih za minimalno plačilo. Delali so tudi po 16 ur dnevno ob skromni hrani, skoraj brez odmorov in pravice do dopusta ali boleznine. Razmere v prvi polovici 19. stoletja na trgu delovne sile, kjer je bila ponudba dela večja od povpraševanja, so takšno izkoriščanje dopuščale. Vendar pa so se v nekaterih državah (Velika Britanija, Francija) proti koncu 19. stoletja razmere počasi izboljševale s sprejemanjem socialno pravičnejše zakonodaje. Zaradi skromnih zaslužkov staršev so se zaposlovali tudi otroci, ki so delali za še skromnejše plačilo kot njihovi starši. Zaradi svoje telesne konstitucije (nizka postava, drobni prsti) so bili za nekatera dela celo primernejši kot odrasli. Delali so v tekstilnih tovarnah, kjer so pobirali niti, v rudnikih, kjer so vozili rudo v rudniških jaških, ki so bili zato lahko nižji in ožji, opravljali čiščenje dimnikov in drugih ozkih jaškov ... Zaposleni otroci niso mogli hoditi v šolo. Njihov telesni in duševni razvoj je bil močno prizadet, saj so bili izpostavljeni

Londonški Piccadilly circus okoli leta 1890: policist na levi poskuša nadzirati živahen promet.

▲ Poimenuj vsaj eno stvar, ki je ob začetku 19. stoletja na istem mestu ne bi srečal.

Otroci v rudniškem jašku

Vzgoja otrok v 19. stoletju

Vzgoja otrok v 19. stoletju je bila drugačna kot danes. Otroke so večinoma vzgajali s trdo roko. Palica je bila v številnih družinah sestavni del vzgoje, fizično nasilje pa družbeno sprejemljivo. Čeprav so nekateri vidni člani družbe povsod po Evropi opozarjali na pravice otrok in pravičnejšo vzgojo, je še vedno večina zagovarjala strogo vzgojo. Vse glasnejši pa je bil boj proti pretiranemu izkoriščanju otrok kot delovne sile. Anton Martin Slomšek je sicer zagovarjal vzgojni pomen palice, a ni bil naklonjen pretiravanju. Zagovarjal je izobraževanje otrok in zdravo mero njihovega dela, ki je potrebna za življenje. Svojo nenaklonjenost do izkoriščanja otrok je izrazil tudi v pesmi *Ubogi otrok v faberkah*.

»Jaz preubogo revno srotle
sem v dvanajstim leti že,
pa sem slabo in revečno,
bledo moje lice je.

Osem let še nisem melo,
dali so me stariši,
de vreteno tu obračam,
ino predem cele dni.«

Anton Martin Slomšek,
Poezija: objavljene pesmi, Celje 2007.

Karikatura z naslovom »Nagajivi otroci«
je leta 1849 opozarjala na pravice otrok.

težkemu fizičnemu delu in številnim nevarnostim ob tovarniških strojih. Kršene so jim bile najosnovnejše pravice. Takšno izkoriščanje otrok je dovoljevala celo zakonodaja, ki se je sredi 19. stoletja pod pritiski javnosti nekoliko omilila. Še vedno pa je dovoljevala otroško delo do 10 ur na dan.

Razširjena družina se počasi umika jedrni družini

Industrijska doba je bil tudi čas precejšnjih družbenih sprememb. Do začetka 19. stoletja je prevladovala razširjena družina. V njej so prebivali stari starši in njihovi otroci z družinami. Takšna družina je bila značilna tako za meščansko kot tudi podeželsko okolje. Družina je bila predvsem gospodarska skupnost. Vodil jo je gospodar, ki so mu bili drugi člani podrejeni. Odrejal je, kaj morajo člani družine postoriti. Dela so bila razdeljena glede na spol, delali so tudi otroci. Temeljni cilj takšne družine je bila skrb za preživetje, ki ga je vodil in nadzoroval gospodar. Razvoj industrije je prinesel velike spremembe. Uveljavila se je **jedrna družina**, ki so jo sestavljali starša in otroci. Klasična delitev vlog glede na spol je ostala. Družine so se med seboj razlikovale po premoženju in položaju v družbi. Delavske družine so živele v skromnih razmerah. Oče je delal v tovarni. Tudi matere so bile vse pogosteje zaposlene, poleg tega pa so morale opravljati še gospodinjska dela. V takšnih razmerah ni bilo veliko priložnosti za vzdrževanje pristnih družinskih vezi. V meščanskih družinah so delali večinoma le očetje. Zaposleni so bili v različnih uradih, trgovinah in finančnih ustanovah. Ženske so bile doma in so skrbele za gospodinjstvo. Pogosto so jim pomagale hišne pomočnice. V večini meščanskih družin je bilo več časa in sredstev za družinska druženja.

Vzgoja otrok se je razlikovala po spolu in premoženju. Dečke v premožnih družinah so vzgajali za določene ugledne poklice, običajno po zgledu očetov, deklice pa so pripravljali na gospodinjska in družinska opravila ter na poroko. V podeželskem okolju so se dečki učili kmečkih in obrtnih opravil, deklice pa gospodinjstva. Kljub temu da je bila šola domala povsod po Evropi obvezna, je nekateri še vedno niso obiskovali v predpisanem obsegu.

Ženske postajajo vse bolj enakopravne

Položaj žensk se je začel spreminjati v 19. stoletju. Do takrat so bile večinoma, ne glede na družbeni položaj svoje družine, podrejene moškim. Boj za enakopravnost so začele ženske iz

srednjega meščanskega sloja, postopoma pa so se jim priključevale tudi ženske iz delavskega okolja. Ker so v delavskih družinah moške s skromnimi zaslužki le težka preživljali družine, so se začele zaposlovati tudi ženske. Deležne pa so bile mnogo nižjega plačila kot moški, tudi če so opravljale enako delo. Na svojo zapostavljenost so začele glasno opozarjati. Pridruževati so se jim začele tudi meščanke, ki se niso zaposlovale. Njihovi moške so bili namreč sposobni preživljati družino sami, zato so ženske skrbele za gospodinjstvo in otroke. Z njihovim premoženjem je upravljal mož, ki je imel v družini glavno besedo, tako kot prej oče. Sredi 19. stoletja so začele ženske iz srednjega meščanskega sloja ustanavljati šole za deklice, v katerih so se lahko priučile različnih veščin, ki so jim omogočile zaposlitve v nekaterih fizično lažjih poklicih (učiteljice, bolničarke). Premožnejše in bolj izobražene ženske so začele nuditi pomoč delavskim ženskam, ob koncu 19. stoletja pa so začele vse več tudi že študirati in se zaposlovati v zahtevnejših poklicih.

Tako so se postopoma organizirale v boju za enakopravnost in vsakdanjem družinskem okolju in javnem življenju. Vse aktivnejše so postajale v boju za politične pravice, predvsem volilno. Najprej so se ženske organizirale v ZDA, po nekaj letih pa tudi po Evropi, najprej v Veliki Britaniji. Na čelu gibanja za enakopravnost so bile **sufražetke**, borke za splošno in žensko volilno pravico, ki so z različnimi akcijami poskušale pritegniti pozornost javnosti, vendar pa so bili njihovi uspehi skromni. Volilne pravice, razen redkih izjem, niso dobile vse do prve svetovne vojne.

1. Katere spremembe so doživljala mesta v obdobju intenzivne industrializacije sredi 19. stoletja?
2. Kako se je v 19. stoletju spreminjala družina?
3. Primerjaj odnos staršev do otrok v 19. stoletju z odnosom staršev do otrok v večini družin sedanjega časa.

Lucy Burns (1879–1966)

Lucy Burns je bila znamenita ameriška sufražetka, borka za pravice žensk. Bila je vestna študentka na znameniti Univerzi Yale, pozneje pa v britanskem Oxfordu. V Britaniji se je pridružila organizaciji, ki se je borila za pravice žensk v političnem življenju. S prijateljico Alice Paul sta bili v začetku 20. stoletja aktivni tudi v ZDA. Ustanovili sta organizacijo, ki se je zavzemala za enakost spolov pred zakonom. Organizacija ni bila preveč uspešna, a je povzročila vznemirjenje med moškimi. Zaradi svoje radikalnosti sta bili tarča posmeha konservativnejših kolegic.